

בעל העקידה

מתורתו של רבינו רבי יצחק עדאמה זיע"א

מחבר ספר "עקידת יצחק"

גיליון ח' – פרשת וישלח תשפ"ו

מהדורת אילן

ביאור הנהגת בני יעקב במעשה שכם ודינה

יעקב לסמיכות מקום מגורי אביו יצחק בחברון, ועוד, שאם אכן מעשה זה אירע בעיר שכם, כיצד לאחר זמן הלכו בני יעקב לרעות את צאן אביהם בשכם, ולא חששו שינקמו בהם על מה שהרגו את כל אנשי העיר, אלא מוכח שאין זו העיר שכם, אלא עיר אחרת היתה ונקראה 'שלם', והיא היתה בגבול ארץ כנען בסמוך לפדן ארם, ומה שנאמר 'עיר שכם', פירושו העיר שדר בה שכם בן חמור נשיא העיר.

מיד לאחר ששכם לקח את דינה, נודע הדבר רק ליעקב, ותיכף בא חמור אביו לפני יעקב והתנצל בפניו על מה שאירע, והחל לפייסו, ותוך כדי שדיבר עם יעקב באו בני יעקב מן השדה, ורק אז שמעו את כל מה שאירע, וכך עבר פירוש הפסוק 'ובני יעקב באו מן השדה, כששמעו ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד', ואז המשיכו חמור ושכם לנסות לפייס גם אותם, אולם הם לא התפייסו, מפני שראו את גודל חילול ה' שיצא מכך, שיאמרו שבת יעקב התחתנה עם אחד מבני הכנעני.

עתה פנו בני יעקב, ואמרו לשכם וחמור בחכמה שני דברים, שיכולים להתפרש בשני אופנים, כשכוונתם היתה לעניין אחד ואילו שכם וחמור פירשו את הדברים בכוונה אחרת. תחילה אמרו להם 'לא נזכר לעשות הַדְּבָר הַזֶּה לְמַת אֶת אֶחָתֵנוּ לְאִשׁ אֲשֶׁר לוֹ עֲרָלָה פִּי חֲרָפָה הוּא לָנוּ, וכוונתם שאין להם אפשרות כלל להסכים לפיוס ששכם וחמור הציעו, כיון שעצם ההסכמה לדבר זה היא חרפה להם, שיראה שהסכימו למה שאירע שאחותם ניתנה לערל. אבל שכם וחמור הבינו כוונתם, שאינם יכולים לתת אותה לאיש אשר לו ערלה, אבל אם ימול הם מסכימים.

הדבר השני שאמרו הוא 'אֶךְ בְּזָאת נָאוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ כַּמִּזְבֵּחַ לְהַמְלֵךְ לָכֶם כָּל יְצָרְךָ, שכוונתם היתה שיהיו כמוותם ממש, שימולו ויקבלו עליהם עול מצוות, שאז יסכימו למחול על העון כיון שיעשו לעם אחד. אבל כל זמן שלא יהיו כמוותם ממש, אף אם ימולו עצמם לא הסכימו להתחתן עמם, אבל שכם וחמור הבינו כוונתם למעשה המילה בלבד.

בני יעקב לא סברו שאנשי העיר יסכימו כלל למול, אבל לאחר שכולם מלו, באו בני יעקב ביום הראשון למילתם, ומה שנאמר 'ויהי ביום השלישי' פירושו שהיה זה ביום שלישי בשבת, שבו שולט מזל מאדים, וסברו שסיבב ה' שיהא זה דוקא ביום זה לרמז שיוכלו להרוג את כל אנשי העיר, וטעם הדבר שהרגום הוא כדי להודיע לכל יושבי הארץ את מעלתם של בני יעקב, שה' בחר בהם והוא שונא זימה, ואין להם להתערב בעמים, ואחר שהרגו את כל אנשי העיר, לקחו את כל רכושם כדי שלא ישאר מהם זכר, ואחר שלא נשאר מהם אחד, כל ממונם הפקר, ואין סיבה שלא יקחו הכל לעצמם.

על טענת יעקב אביהם שבמעשיהם הכניסו את כל המשפחה לסכנת נפשות, השיבו בני יעקב 'הכוונה יעשה את אחותנו', כלומר, שאף אם אכן יכנסו לסכנת מיתה, כדאי הוא להם פרסום ענין זה בכל העולם. עקידת יצחק שער כז

עד שיהא נראה כאילו אין לו כאב כלל, וטעם הדבר לפי שאין בצער ובעצב כל תועלת. ב. פרסום השנאה שיש בלבו על אויבו, והסתרת השנאה וגניבת הלב הרי היא כגנות גדולה המורה על פחד וחוסר בטחון. ג. הזהירות מהסכנה והכרת החשיבות בערך החיים. ד. שלא לרדוף אחר ריבוי הממון.

ואילו בבני יעקב אנו מוצאים לכאורה את ההיפך הגמור בארבעה עניינים אלו: א. שתיכף ששמעו מה שאירע לאחותם נאמר 'ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד'. ב. שבני יעקב התנהגו אל אנשי שכם כאילו רוצים באהבתם, וגנבו דעתם על ידי שאמרו להם למול ועל ידי זה קמו עליהם להרגם. ג. כיצד לא חששו בני יעקב מההרגו את כל אנשי העיר, שמא יתאספו עליהם שאר אנשי הארץ להורגם, וכפי שחשש יעקב אביהם. ד. מדוע הם בזזו את כל מה שהיה בעיר, שאף אם לצורך הנקמה החליטו להרוג את כל אנשי העיר, אבל ביותר כל ממונם נראית כרדיפה אחר הממון.

ביאור הענין הוא, שבשונה מחכמי אומות העולם, שאצלם המדות השכליות הם כמו השורשים של אילן החיים, ופירות האילן הם החכמות השכליות, וקלקול המדות גורם למיעוט החכמה, אצל ישראל אינו כן, אלא האמונה בה' ובתורתו היא השורש לכל דבר, ותיקון המדות הם הפירות היוצאות משורש האמונה, על כן, כשאנו באים לבחון את מדות האדם, אין לנו לבדוקם על פי המדות מצד עצמם, אלא האם על פי התורה והאמונה היו צריכים להתנהג כך באותו המקרה והזמן. בני יעקב, שגדלו על ברכי האמונה והתורה מבית יעקב אביהם, ידעו את גודל מעלתם שבהם בחר ה' להיות לו לעם סגולה, ואת חומר הענין שאלא לישא ששים מבנות כנען, שהורש בהם מאברהם שציוה כך את אליעזר, ומיצחק שציוה בזה את יעקב, על כן כששמעו ששכם טימא את דינה, ראו בכך חילול ה' נורא, ועל כן שינו את מדותיהם הטבעיות שבדרך כלל היו מתנהגים כך, להתנהג ההיפך ממדות אלו, כדי שעל ידי זה יודעו בכל הארץ שרצון ה' הוא שהם יהיו מובדלים משאר האומות, לכל הפחות כפי שהיו יודעים קודם שאירע מעשה זה, ואחר שאירע מעשה זה רצו שיתפרסם ענין זה ביותר.

כשנתבונן נראה, שבארבע הפעמים שבני יעקב התנהגו אחרת מהמדות הראויות לחכמים, פירשה התורה את סיבת התנהגותם זו, לאחר שכעסו נאמר (פסוק י) 'כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה', כשלא גילו את שנאתם אלא נהגו במרמה נאמר (פסוק יג) 'אשר טמא אחותם', כשלקחו את כל ממונם נאמר (פסוק כז) 'אשר טמאו אחותם', וכשיעקב האשימם שיגרמו לאומות להילחם עמם, השיבו (פסוק לא) 'הכוונה יעשה את אחותנו'.

עתה נבא לביאור פסוקי הפרשה, בפסוק הראשון נאמר 'ויבא יעקב שלם עיר שכם' ופירושו, שיעקב אבינו הגיע לעיר שנקראת 'שלם', שמשפשות הפסוקים לא משמע שהיה זה בעיר הנקראת 'שכם', שהרי העיר שכם קרובה לחברון, וכאן משמע שעדיין לא הגיע

וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ פְּנֵינָו וְגו' (בראשית יח)

פרשה זו העוסקת בענין מעשה שכם, שלקח את דינה לאשה, ובני יעקב נקמו בהם בהריגת כל אנשי העיר, יש בה תמיחות רבות, חלקן על עיקר העניינים המסופרים בפרשה, וחלקן הם דקדוקים בלשונות הפסוקים.

א. השאלה הראשונה היא, על לשון הפסוק 'ויבא יעקב שלם עיר שכם' שבו מתחילה התורה לספר כיצד הגיעו יעקב וילדיו לעיר של שכם, מדוע לא פירשה התורה מה היה שם העיר, ומה שנאמר 'עיר שכם' אין הפירוש שהוא שם העיר, אלא שהיא העיר שגר בה שכם. זאת ועוד, מהי הכוונה 'ויבא יעקב שלם', ומה שפירושו חז"ל שלם בגופו בממונו ותורתו, אינו לפי פשוטות הפסוק.

ב. השאלה השניה היא על סדר הפסוקים בסיפור יציאתו של חמור לדבר עם יעקב והאחים וזמן שמיעת האחים, שכך נאמר (פסוקים ח-י) 'וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֶבְי שְׁכָם אֶל יַעֲקֹב לְדַבֵּר אִתּוֹ. וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן הַשָּׂדֶה כְּשִׁמְעוּם וַיִּתְעַצְבוּ הָאֲנָשִׁים וַיַּחֲרִי לָהֶם מְאֹד פִּי נִבְלָה עֵשֶׂה בְיִשְׂרָאֵל לְשֹׁכְבֵי אֶת בֵּת יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה. וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לְאָמֹר וְגו'. וקשה, שבתחילה נאמר שחמור יצא לדבר עם יעקב, ולבסוף כתוב שדיבר עם כולם יחד. כמו כן קשה מתי שמעו האחים מה שאירע ומתי חרה לאחים מאד, שלשון הפסוק 'באו מן השדה כששמעו' משמע שקודם שמעו ואחר כך באו, ולכאורה חרה להם תיכף לאחר ששמעו, ואם כן היה צריך לכתוב 'וישמעו בני יעקב ויתעצבו וכו' ויבואו מן השדה'.

ג. מדוע שכם וחמור אביו לא התנצלו וביקשו סליחה על מה שעשה שכם, אלא רק ביקשו אותה לאשה, ותיכף התחילו להציע להם הצעות שישבו איתם, תחילה היה להם לפייס את בני יעקב על מה שלקחו אותה בכח.

ד. כיצד הבטיחו בני יעקב לשכם וחמור שאם ימולו אנשי העיר הם יסכימו לתת את דינה ולהתחתן איתם, ולבסוף לא עמדו בדבורם, אלא אנשי העיר מלו ובני יעקב קמו עליהם והרגום, ואף שנאמר (פסוק יג) שבני יעקב דיברו 'במרמה', אולם אונקלוס תירגם זאת 'בחכמה', וקשה, שלכאורה לא היה זה רק חכמה, אלא שקר ומרמה גמורים.

ה. מהו שנאמר 'ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים', מדוע המתינו בני יעקב דוקא ליום השלישי, הלא לכאורה ביום הראשון למילתם היו כואבים יותר מביום השלישי למילתם, שהרי גם אצל אברהם אבינו אנו מוצאים בדברי חז"ל (ב"מ פז) שביום השלישי למילתו ישב פתח האהל וטרח עבור האורחים, רץ אחר הבקר, ולא נזכר שהיה בזה איהו נס.

ו. תמיחה נוספת יש בכל ענין הפרשה, והיא כוללת בתוכה ארבע תמיחות, והיא, שישנם ארבע מדות הנחשבות ביום החכמים כמשובחות ומעולות מאד, ואילו במעשה זה של שכם אנו מוצאים לכאורה, שכל ארבע המדות הללו לא היו אצל בני יעקב. ארבע המדות הן: א. הכח להסתיר את העצב והצער,